

17.5.2006

1970/4/04

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

RIKOSILMOITUKSEN KIRJAAMINEN JA ESITUTKINNAN VIIVÄSTYMINEN

1

KANTELU

Asianajaja B pyysi päämiestensä C:n ja D:n puolesta 20.7.2004 päivätyssä kirjeessään oikeusasiamiestä tutkimaan Vantaan kihlakunnan poliisilaitoksen ja Vantaan kihlakunnansyyttäjän menettelyä perättömiä ilmiantoja koskevassa asiassa.

Erityisesti B pyysi tutkimaan:

1) oliko joku syyllistynyt virkavelvollisuuksiensa vastaiseen menettelyyn, kun hänen päämiestensä lokakuussa 2001 tekemää rikosilmoitusta heihin molempiin kohdistuneesta perättömästä ilmiannosta ei alettu tutkia kuin vasta syksyllä 2003

2) oliko komisario E ylittänyt toimivaltansa tehdessään kesäkuussa 2004 päätöksen siitä, että C:hen kohdistunutta perätöntä ilmiantoa koskevaa esitutkintaa ei toimiteta ja

3) oliko kihlakunnansyyttäjä F ollut esteellinen ottamaan kantaa tuohon esitutkinnan toimittamiskysymykseen, koska hän oli nostanut syytteen juuri siitä rikoksesta, jota koskevaa ilmiantoa väitettiin perättömäksi.

B toimitti tänne vielä 19.7. ja 23.11.2005 päivätyt lisäkirjoitukset.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumatietoja

Ensimmäinen tapaus

Naishenkilö A ilmoitti 10.4.2001 poliisille, että C oli tuona päivänä raiskannut hänet. C otettiin heti kiinni ja pidätettiin. Hän pääsi vapaaksi kuulustelujen jälkeen 12.4.2001. C kiisti syyllistyneensä asiassa rikokseen. Komisario E:n johdolla

toimitetun esitutkinnan perusteella Vantaan kihlakunnansyyttäjä F vaati C:lle rangaistusta raiskauksesta. Vantaan käräjäoikeus hylkäsi 23.3.2004 syytteen näyttämättömänä, mikä tuomio sai lainvoiman. Asianomistaja ei ollut läsnä oikeudenkäynnissä.

Asianajaja B toimitti toukokuussa 2004 Vantaan kihlakunnan poliisilaitokselle C:n asiamiehenä tutkintapyyntö, jossa katsottiin A:n syyllistyneen väärään ilmiantoon, kun tämä oli väittänyt C:n syyllistyneen 10.4.2001 raiskaukseen. Komisario E teki 10.6.2004 päätöksen lopettaa esitutkinta "ei rikosta" - perusteella todeten muun muassa, että A ei 10.4.2001 tapahtumista rikosilmoitusta tehdessään tahallaan kertonut väärää tietoa epäilemänsä raiskauksen tapahtumisesta. Hän viittasi siihen, että asiassa on toimitettu esitutkinta ja syyttäjänkin on nostanut asiassa syytteen. Päätöksen mukaan A:n tahallisuus puuttuu, joten rikoksen tunnusmerkistö ei täyty.

Toinen tapaus

A ilmoitti 22.10.2001 Vantaan poliisille, että hänet oli tuona yönä raiskattu, ja olevansa varma, että tekijät olivat C ja D. C otettiin vielä samana yönä kiinni – hänet päästettiin kuulustelun jälkeen vapaaksi aamulla. Kuulustelussa C kuten myös D seuraavana päivänä kiistivät syyllistyneensä mihinkään rikokseen. Lisäksi molemmat totesivat kuulustelukertomuksessaan haluavansa "nyt tässä yhteydessä tehdä asianomistajana rikosilmoituksen A:ta kohtaan perättömästä ilmiannosta" ja vaativansa tälle myös rangaistusta. Asianomistajakuulustelussa 2.11.2001 A totesi, että hän on erehtynyt ja hänet raiskanneet "kaksi ulkomaalaista miestä olivat joitakin muita miehiä kuin C ja D".

Tutkinnanjohtajana toiminut komisario E päätti 30.12.2001 lopettaa esitutkinnan todeten päätöksessään, että A ei ollut pystynyt kertomaan tarkkoja tuntomerkkejä mahdollisista raiskaajistaan ja että oikeuslääketieteen laitoksen tutkimustodistuksen mukaan ei ollut voitu poissulkea sitä, että A olisi aiheuttanut raapimisjäljet itse. Perusteena esitutkinnan lopettamiselle oli "ei rikosta".

Asianajaja B lähetti 25.9.2003 komisario E:lle C:n ja D:n avustajana kirjeen, jossa hän rikosilmoitukseen viitaten totesi, että hänen päämiehensä olivat jo esitutkinnassa vaatineet A:lle rangaistusta perättömästä ilmiannosta, mutta esitutkintaa ei ollut toimitettu. B uudisti päämiehensä vaatimukset ja pyysi, että poliisi viipymättä toimittaa esitutkinnan. Väärästä ilmiannosta kirjattiin 29.9.2003 rikosilmoitus ja C ja D kuulusteltiin asianomistajina lokakuussa 2003. Esitutkintapöytäkirjojen merkintöjen mukaan A:ta oli ollut vaikea tavoittaa. Hänet oli kuulusteltu rikoksesta epäiltynä maaliskuussa 2005 ja uudestaan syyttäjän pyytämässä lisätutkinnassa marraskuussa 2005. Hän myönsi, että hän kertoi asioista totuudenvastaisesti tehdessään rikosilmoituksen poliisille 22.10.2001. A:lta kysyttiin tämän jälkeen vielä 10.4.2001 sattuneista tapahtumista, jolloin hän totesi, että ilmoitus siitä, että C olisi hänet tuolloin raiskannut, ei myöskään pitänyt paikkaansa.

Vantaan käräjäoikeus tuomitsi 8.11.2005 syytteet myöntäneen A:n perättömästä lausumasta viranomaismenettelystä (10.4.2001) ja kahdesta perättömästä

ilmiannosta (10.4.2001 ja 22.10.2001) kahdeksan kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Ainoastaan syyttäjä on ilmoittanut tyytymättömyyttä päätökseen rangaistuksen osalta.

3.2

Perättömän ilmiannon (22.10.2001) esitutkinta

C ja D ovat kumpikin kuulustelussaan lokakuussa 2001 täysin yksiselitteisesti ilmaisseet haluavansa tehdä rikosilmoituksen A:ta kohtaan perättömästi ilmiannosta ja vaativansa A:lle rangaistusta. Tämä on selkeästi kirjattu kummankin kuulustelupöytäkirjaan.

Rikosilmoitus on esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 §:n mukaan viipymättä kirjattava, kun poliisille ilmoitetaan tapahtumasta, jota ilmoittaja pitää rikoksena. Tämä velvollisuus on tässä tapauksessa laiminlyöty. Riittävää ei missään tapauksessa ole se, että kuulustelupöytäkirjaan merkitään kuulusteltavan halu tehdä rikosilmoitus. Asiassa on kirjattu rikosilmoitus vasta lähes kaksi vuotta myöhemmin ja silloinkin ulkopuolisesta aloitteesta, kun C:n ja D:n asianajaja on vaatinut asiassa tutkintaa.

Ilmoitus perättömästi ilmiannosta olisi tullut viipymättä kirjata lokakuussa 2001. Tämän jälkeen olisi tullut viivytyksettä harkita, oliko asiassa syytä epäillä rikosta. Viimeistään sen jälkeen, kun komisario E oli 30.12.2001 tehnyt päätöksen lopettaa kyseisen raiskausrikoksen esitutkinta, ei mielestäni ollut mitään perusteltua estettä tehdä tämä arvio.

Käsitykseni mukaan esitutkintalain 6 §:ssä säädetty velvollisuus toimittaa esitutkinta ilman aiheetonta viivytystä ei koske ainoastaan esitutkinnan mahdollisen aloittamispäätöksen jälkeisiä toimia eli esitutkintaa suppeassa merkityksessä, vaan myös esitutkinnan aloittamista koskevaa ratkaisua edeltäviä toimenpiteitä (näin myös apulaisoikeuskansleri päätöksessään 21.10.2005 dnro 794/1/04). Totean vielä, että jo valtion virkamieslain 14 § edellyttää, että virkamiehet hoitavat tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä.

Komisario E on selvityksessään todennut, että oli hänen mielestään järkevää, että samoihin henkilöihin liittyvä ja ajallisesti ensimmäinen kokonaisuus selvitettäisiin ennen uuden tutkinnan aloittamista. Sinänsä voikin olla tilanteita, joissa väärää ilmiantoa koskevan esitutkinnan aloittamispäätöstä voidaan lykätä ja odottaa ilmiannon kohteena olleen rikoksen osalta tehtäviä ratkaisuja. Tässä tapauksessa odottaminen ei kuitenkaan ole ollut perusteltua. Perättömänä ilmiantonä pidetyn asian eli ns. alkurikoksen tutkinta oli päättynyt 30.12.2001. Tuon prosessin tapahtumat olivat siten jo tuolloin kokonaisuudessaan arvioitavissa esitutkinnan aloittamiskynnyksen kannalta. A:n aiemmin C:tä vastaan tekemän raiskausilmoituksen tarkoittamat tapahtumat huhtikuulta 2001 eivät ainakaan tuolloin tiedossa olleen perusteella ole liittyneet asiaan siten, että olisi ollut oikeudellisesti perusteltua odottaa tuon asian oikeuskäsittelyä ennen kuin päätös esitutkinnasta perättömästi ilmiantoa tässä lokakuun 2001 tapahtumia koskevassa asiassa tehtäisiin. Kysymys on ollut eri asioista.

Totean myös, että A on jo 2.11.2001 toimitetussa kuulustelussa itsekin kertonut, että hän oli erehtynyt nimetessään paikalle saapuneelle poliisipartiolle tekijöiksi varmuudella C:n ja D:n. Tämä ilmianto oli johtanut C:n kohdalla vapaudenmenetykseen, minkä lisäksi heitä molempia on kuultu asiassa syylliseksi epäiltyinä. Merkille pantavaa on myös se, että komisario E on lopettanut lokakuussa 2001 väitetyksi tapahtuneen raiskauksen esitutinnan kokonaisuudessaan perusteella ”ei rikosta” – kysymys ei siis näytä olleen siitä, että esitutkinta olisi vain C:n ja D:n osalta päätetty.

Komisario E siis ilmoittaa, että hän odotti ”ensimmäisen kokonaisuuden selvittämistä”. Kiinnitän kuitenkin huomiota siihen, että asianajaja B:n kirjeen jälkeen on lokakuussa 2003 heti ryhdytty esitutkintaan, vaikka oikeuskäsittelyä ensimmäisessä raiskausjutussa ei ollut pidetty eikä asiassa ole muutoinkaan tullut esille mitään uutta. Tämän voi nähdä puhuvan pikemminkin sen puolesta, että asia olisi ilman B:n kirjettä jäänyt kokonaan tutkimatta.

Käsitykseni mukaan perätön ilmianto on luonteeltaan vakava rikos. Tämä puoltaa ripeää tutkintaa. Saadun selvityksen mukaan tutkinnanjohtajana toiminut komisario E on ollut tietoinen edellä todetuista esitutkinnassa ilmenneistä seikoista. Katsonkin, että ilmoituksen kirjaamisen ja esitutinnan aloittamisen viipyminen lähes kahdella vuodella on hänen vastuullaan. Komisario E ei ole esittänyt hyväksyttävää syytä menettelynsä. En kuitenkaan voi käytettävissäni olevan selvityksen perusteella yhtyä siihen kantelussa esitettyyn käsitykseen, että komisario E olisi ”vähintään tuottamuksellisesti pyrkinyt siihen, etteivät väärinä ilmiäntöjä koskevat rikokset koskaan selviäisi”.

3.3

Komisario E:n 10.6.2004 tekemä päätös olla toimittamatta esitutkintaa

3.3.1

Päätöksen lopputulos

Totean aluksi, että pelkästään siitä, että käräjäoikeus hylkää syytteen, ei voida päätellä kysymyksessä olleen väärä ilmianto. Tässä tapauksessa ei myöskään siitä tosiseikasta, että A on marraskuussa 2005 tuomittu rangaistukseen perättömästä ilmiannosta, voida tehdä sitä johtopäätöstä, että E olisi menetellyt virheellisesti, kun hän ei kesäkuussa 2004 katsonut olevan aihetta aloittaa esitutkintaa tuosta teosta. Esitutkintaa koskevien ratkaisujen laillisuutta tulee arvioida nimenomaan sillä perusteella, mitä tapahtumista päätöksen tekohetkellä tiedettiin. Tämä tieto on varsinkin esitutinnan alkuvaiheessa usein väistämättä varsin puutteellista ja kuva tapahtumista voi tutkinnan edetessä muuttua jopa täysin.

Esitutkintalain 2 §:n mukaan poliisin on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Toisaalta, jos jostain tapahtumasta saatavissa olevien tietojen perusteella ei ole syytä epäillä rikosta, ei esitutkintaa saa toimittaa. Syytä epäillä -kynnystä on lain esitöissä (HE 14/1985 s. 16) kuvattu siten, että rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy

tällaiseen tulokseen. Lain käyttämä sanamuoto jättää esitutinnan toimittamisesta päättävälle viranomaiselle jossain määrin harkintavaltaa. Pelkkä poliisille tehty rikosilmoitus tai tutkintapyyntö ei siten automaattisesti johda esitutkintaan.

Laissa käytetty ilmaisu ”syytä epäillä” jättää soveltajalleen jonkin verran harkinnanvaraa. Tämä johtuu paitsi käsitteen avoimuudesta ja tulkinnallisesta väljyydestä, myös siitä, että tapausta koskevaa näyttöä (epäilyn perustaa) ei ole mahdollista arvioida ja määrittää täsmällisesti esimerkiksi matemaattisesti. Toki esitutinnan aloituspäätökselle pitää pystyä esittämään asianmukaiset perusteet. Kuten lainkohta edellyttää, epäilyllä pitää olla syynsä, mikä viittaa siihen, että epäilyn tueksi on olemassa jotakin konkreettista. Pelkkä ylimalkainen epäily ei voi olla esitutinnan aloittamisen perusteena.

Tässä tapauksessa en käytettävissäni olevan selvityksen perusteella katso, että komisario E olisi ylittänyt harkintavaltansa tai käyttänyt sitä väärin, kun hän päätti, ettei puheena olevassa asiassa toimiteta esitutkintaa.

3.3.2

Komisario E:n menettely muutoin

Kun komisario E sai toukokuussa 2004 asianajaja B:n perätöntä ilmiantoä 10.4.2001 koskevan tutkintapyyntöä, hän keskusteli asiasta Vantaan kihlakunnansyyttäjä F:n kanssa. Tämä oli ajanut syytettä asiassa, jota koskevaa ilmiantoä nyt väitettiin perättömäksi. E:n esitutinnan toimittamatta jättämistä koskevan päätöksen lopussa todetaan tältä osin, että ”asiasta on pyydetty kihlakunnansyyttäjä F:n lausunto ja hän yhtyy tähän päätökseen”.

Sekä E:n että F:n selvityksistä käy ilmi, että tosiasiallisesti on ollut kysymys siitä, että E on selvittänyt, miten F:n ajaman raiskaussyytteen kävi, ja samalla on epävirallisesti keskusteltu asianajaja B:n tutkintapyyntöstä.

Minulla ei ole sinällään huomauttamista tällaisiin keskusteluihin, varsinkaan kun mikään ei viittaa siihen, että F olisi jotenkin epäasiallisesti pyrkinyt vaikuttamaan E:n päätökseen.

Komisario E on kuitenkin muotoillut päätöksensä tavalla, joka hämärtää sitä, että kysymys on vain ja ainoastaan E:n päätöksestä. Syyttäjä ei tällaisen epävirallisen keskustelun pohjalta voi olla osallinen tai muutoinkaan missään oikeudellisessa vastuussa tutkinnanjohtajan päätöksestä. Syyttäjän mahdolliset mielipiteet eivät poista tutkinnanjohtajan velvollisuutta itsenäisesti päättää esitutinnan toimittamisesta ja vastuuta päätöksestään. E itsekin toteaa, että kantelusta päätellen hän on kirjannut päätöksensä perustelut valitettavan huonosti ja ne on ymmärretty eri tavalla kuin hän oli tarkoittanut.

Tällaisten keskustelujen merkitys on lähinnä siinä, että voivat tuoda esille uusia oikeudellisesti merkityksellisiä seikkoja tai näkökohtia. Päätöksentekijän on kuitenkin aina itsenäisesti harkittava, mihin seikkoihin hän päätöksensä perustaa.

Tässä tapauksessa on kuitenkin mielestäni ollut kysymys vain päätöksen epäonnistuneesta muotoilusta, joka ei anna minulle aihetta muuhun kuin että kiinnitän komisario E:n huomiota edellä esittämiini näkökohtiin.

3.4

Kihlakunnansyyttäjän esteellisyys

Kihlakunnansyyttäjä F ei ole muuten kuin epävirallisesti keskustellut asiasta komisario E:n kanssa. Päätös olla toimittamatta esitutkintaa on yksin komisario E:n. Viittaaan muutoinkin edellä kohdassa 3.3 lausumaani ja totean, ettei asia tältä osin anna minulle aihetta enempisiin toimenpiteisiin.

4

TOIMENPITEET

Kiinnitän vastaisen varalle komisario E:n vakavaa huomiota kohdassa 3.2 esittämäni arvosteluun hänen menettelynsä virheellisyydestä. Lisäksi saatan hänen tietoonsa kohdassa 3.3.2 esittämäni näkökohdat. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Muihin toimenpiteisiin asia ei anna aihetta.